

BIOGRAFIJA

Teorijske dvojbe koje prate putopis dijele i ostali srodni prozni oblici, pa tako i biografija te njoj najrodnija autobiografija.

Biografija (grč. *bios* + *graphein*) opis je života, obično važne i zanimljive osobe. To je književna vrsta s dugom razvojnom tradicijom. Redovito nije težila pukom opisu života osoba, nego su takvi opisi trebali poslužiti vjerskim, filozofskim, političkim i sličnim ciljevima. Začetkom biografije smatraju se djela rimskih pisaca Tacita, Svetonija i Plutarha. Osobito su popularni i utjecajni bili Plutarhovi *Usporedni životopisi* (I. st.) u kojima se uspoređuju životi grčkih građana i vojnika s rimskim vođama (ukupno 50 životopisa). Slavljenjem života pojedinca kroz njegove vrline, Plutarh gradi pojam veličine. Važni su primjeri biografija iz *Evangolja*, koje govore o Isusovu životu. Srednjovjekovni biografi veličaju vladara ili vladarsku kuću (dvorski historiografi; npr. Einhardov *Život Karla Velikog*), ali su češće duhovne biografije (hagiografije) koje opisuju živote svetaca ili mučenika kao primjer za oponašanje ili za izbjegavanje, s elementima mistifikacije, pouke i moraliziranja.

Od humanizma biografe ne zanimaju primjeri idealnih tipova, već ono što osobu čini jedinstvenom (G. Boccaccio, G. Vasari, N. Machiavelli). U 16. st. nastaju i prvi biografski rječnici, a u 17. st. i raznovrsni leksikoni i bibliografije. U 17. st. ističe se Izaak Walton, koji se u opisima suvremenika služio osobnim poznanstvima, anegdotama, djelima i pismima. Širenjem tiska životi običnih ljudi postaju predmeti dostojni obrade, pa se u 18. st. potiče zanimanje za čovjekovu osobnost te se javlja znanstvena i eruditska biografija (npr. Voltaireova *Povijest Karla XII.*, 1731). Utemeljuju se i prve nacionalne biografije, a središnjom pojavom smatra se Samuel Johnson, autor *Života engleskih pjesnika* (1779-81). Biografsko djelo Jamesa Boswella *Život Samuela Johnsona* (1791) jedno je od najpoticajnijih za razvoj žanra.

Biografi 19. st. insistiraju na rekonstrukciji i opisu široke društvene pozadine. Sve su popularnije političke i sve češće znanstvene biografije (monografije). Predmet biografija životi su uglednih pisaca (Dantea, Tassa, Cervantesa, Byrona, W. Scotta, Dickensa, Molièrea, Voltairea, Milтона, Balzaca i dr.), nerijetko i više biografa piše o istome piscu (npr. o Shakespeareu i Goetheu), a piše se i o Kristu, Franji Asiškome, Fridriku Velikome, Petru Velikome, Kolumbu, Galileiju, Darwinu, Machiavelliju, Hegelu i dr. Neke su biografije anonimne. Potkraj 18. st. pojavljuju se i psihografije, tipovi tzv. psiholoških biografskih studija (npr. Freudova o Leonardu da Vinciju) kao posljedica razvoja psihoanalize, koja uvelike utječe na modernu umjetnost.

Začeci hrvatske biografije srednjovjekovne su legende o svecima i kraljevima (npr. o kralju Zvonimiru u *Hrvatskoj kronici*, XIV. st.). Na hrvatskome je 1531. biskup modruški Š. Kožičić Benja otisnuo *Knjižice od žitija rimskih arhijerejev i cesarov* u kojima je donio povijest rimskih papa i careva do Karla V. Među našim humanistima J. Bunić prvi obrađuje cijeli Kristov život (*Kristov život i djela*, 1526). Na latinskome je i biografija o M. Maruliću F. Božičevića (objavljena tek 1765) te glasovito djelo *O kraljevstvu Dalmacije i Hrvatske* (1666) utemeljitelja naše historiografije I. Lučića sa životopisima mnogih dalmatinskih Hrvata. S. Gradić sastavio je u predgovoru *Kristijade* (1670) biografiju J. Palmotića.

Prema *Ljetopisu popa Dukljanina* P. R. Vitezović na latinskome je sastavio *Život i mučeništvo bl. Vladimira, hrvatskoga kralja* (1705), I. Đurđević *Životopise slavnih Dubrovčana* (objavljeno tek 1935), a S. M. Crijević kapitalno biografsko djelo *Dubrovačka biblioteka* (1726-44., obj. 1975-80) s 435 životopisa dubrovačkih pisaca. Riječ je o latinskome djelu pisanome po uzoru na slična djela u drugim kulturama, koje naziva također imenikom ili zbornikom učenih ljudi, odnosno bibliotekom slavnih ljudi. Nastalo između 1726. i 1744., a pisano latinski – jezikom znanosti, dok je svoj jezik različito nazivao (ilirski, dubrovački, slovinski,

narodni, domovinski ili jednostavno naški), Crijević je razlikovao hrvatski i od latinskoga i od talijanskoga.

Riječ je u osnovi o historiografskome djelu sastavljenome od abecedno složenih portreta poznatijih i manje poznatih imena među kojima i nekoliko stranaca, koji su neko vrijeme proveli u Dubrovniku, poput bosanskog franjevca Jurja Dragišića i Labinjana Matije Vlačića; za Vlačića se mislilo da je rođen u Šumetu pokraj Dubrovnika. Crijević u portretima opisuje život i djelo svojih uvrštenika nerijetko s kritičkim ocjenama, u čemu je vrlo oprezan kada govori o svojim suvremenicima. Nerijetko je manjak podataka nadomještao vlastitim opservacijama, što pojedinim člancima daje karakter eseja. Na prigovore svojih sugrađana da neki ne zaslužuju biti uvršteni u *Dubrovačku biblioteku*, Crijević se branio iskustvima ranijih sličnih djela kao i činjenicom da ih on poznaje kao pisce, pa ne vidi razloga da ih i ne uvrsti te dodaje kako bi isti prigovori otpali kad bi se radilo o stranim, tj. o piscima drugih naroda.

Uz mnoge bibliografske bilješke o dubrovačkim i ostalim dalmatinskim piscima te kapitalno djelo *Bilješke povijesnokritičke o starini, povijesti i književnosti Dubrovčana (Notizie storico-critiche sulle antichità, storia e letteratura de' Ragusei, 1-2)* (1802-03), drugi Dubrovčanin, F. M. Appendini, radio je na katalogu pisaca iz cijele Dalmacije, a izdao je i djela te napisao životopise nekoliko pjesnika.

Dubrovačke autore i njihova djela dobro je poznavao rođeni Zagrepčanin A. A. Baričević, župnik u zagrebačkoj Župi sv. Marije, a potom u Brdovcu, ugledan latinist, bibliograf, bibliofil i numizmatičar, član napuljske i torinske akademije, poznat po biografiji talijanskoga filologa G. Ferrija (1790), koji se dopisivao s mnogim domaćim i stranim latinistima. Baričević je sakupljao građu za povijest hrvatske književnosti od koje je ostalo sačuvano tek nekoliko životopisa hrvatskih pisaca te abecedarij za biografski rječnik pisaca kontinentalne Hrvatske (*De scriptoribus Pannoniae Saviae*). A biografski leksikon isključivo kontinentalnih pisaca,

tj. “pisaca međurječja ili savske Panonije”, sastavio je franjevac Josip Jakošić (*Scriptores interamniae vel Pannoniae Saviae nunc Slavoniae dictae anno 1795 conscripti*, Milivoj Šrepel prvi ga preveo 1899. na hrvatski, a Tomo Matić “na nekim mjestima dopunio i ispravio”, “kako bi se dobio solidan pregled hrvatske književnosti u Slavoniji” (S. Sršen).

Preporodna periodika donijela je mnoge biografije, u Zori dalmatinskoj – u kojoj je uvedena i rubrika Životopisja – objavljen je 1845. i prvi članak o biografiji (P. A. Kazali, *O načinu kojim se životopisi pisati imadu*), a ubrzo i prve polemike u povodu pojedinih životopisa, npr. A. Starčevića i A. T. Brlića. Jedan od razloga za pisanje životopisa je čuvanje uspomene na slavne ljude.

Polazeći od toga:

da tvori ljudski, od kojegod naravi ti hoches, nosu sobom něku mast i neko obličje kipstva, koje, činechi da to tvorstvo osobito onomu ima se pridat i za njegovo osobito poznat, čini u isto doba, da svakomu nemoxe s toga istoga bit očito, jer svak nepoznajuchi razloge, početke ponukovanja, oprieke, vrieme, dogadjaje i mnenja, koja su se sdručila, nemoxe znat ni miso, koja se uprav krije pod onom rieči ili od oniem dielom...

Kazali ističe da se imaju “xivotopisi slagati” kao tumači djela i istine. Za primjer uzima Dantea i Byrona čija pisma i djela možeš čitati, ali bez životopisa – što si razumio, pita se Kazali. Zato su potrebni životopisi da se spoznaju životi pisaca i u knjigama ostavi znanje, a ne prevara. Tako bismo ispunili životni cilj, a kao izobražen narod prinijeli i “naš kamen”. A što se tiče toga “kako imaju bit xivoti upisani”, Kazali odgovara – istinito, i zato treba uzeti sve što može tome pomoći, tj. ne samo djela, pisma i uspomene prijatelja i neprijatelja, već i autobiografije bez obzira na njihove mane.

Sustavan rad na biografiji u Hrvatskoj u 19. st. u skladu je s pozitivizmom i domoljubnim težnjama nacionalnog preporoda. Godine 1856. objavljen je *Biografski rječnik znamenitih muževa Dalmacije* Š. Ljubića, a I. Kukuljević Sakcinski sastavio je *Slovník*

umjetnikah jugoslavenskih (5 svezaka, 1858-60), prvo takvo djelo među južnim Slavenima, te *Bibliografiju hrvatsku* (1860-63), zbog koje se smatra pioninom hrvatske znanstvene bibliografije. Sastavio je još dva (književna) leksikona te “niz životopisa” *Glasoviti Hrvati prošlih vjekova* (1886). Riječ je o “nijekoliko životopisa glasovitih Hrvata prošlih vjekova” (Ivan Česmički, Stjepan Brodarić, Antun Vrančić, Mehmed Sokolović, Stjepan Konzul Istranin, Dinko Zavorović, Juraj Habdelić, porodica Draškovića, Ivan Ivanišević, Rugjer Josip Bošković) “kao prilog za hrvatsku političku i književnu povijest” za koje njihov autor kaže:

Ako ovi životopisi nisu onako napisani, kako bih bio napose ja, a sa mnogom sigurno i mnogi drugi željeli, to neka se meni ne zamjeri, nego nestašici vrela, koja su nam većinom toli oskudna, da ne samo za karakteristiku dotičnih osoba i odnošaja, u kojih su živjele, nemamo upravo nikakvih podataka, nego mnogo puta i same njihove pojedine čine i događaje u njihovu životu moramo tek nagadjati.

Trenkovu biografiju 1845. objavio je L. Ilić, *Sbirku životopisih slavnih jugoslovenskih muževah* 1861. Gj. Deželić, *Ilirske glazbenike* F. K. Kuhač. Najviše je biografija objavljeno u Akademijinim publikacijama ili u Matičinoj nakladi. Uz zapažene priloge F. Račkoga i T. Smičiklase, biografije su pisali Lj. Vukotinović, M. Mesić, A. V. Tkalčević, J. Torbar, A. Pavić, R. Lopašić, B. Brusina, T. Maretić, Z. Kukuljica, M. Magdić, A. Tresić-Pavičić, M. Pavić, M. Dežman, I. Vojnović, F. Marković, I. Trnski, M. Šrepel, P. Kasandrić, J. Čedomil i dr. Neke su još u rukopisu.

Kraj 19. st. obilježio je *Album zaslužnih Hrvata XIX. stoljeća* (1898-1900) Milana Grlovića sa 150 životopisa i isto toliko slika označivši “tri generacije našeg preporodnog stoljeća” od kojih 48 pjesnika i beletrista, 44 učenjaka, 38 političara i 20 umjetnika. Po rođenju iz Hrvatske ih je 84, iz Slavonije 30, Dalmacije 26, Istre 4, Bosne 1, Štajerske 1, Moravske 1, Ugarske 35, od svega svećenika ima 35, žena 3, a prvi su put ovdje sastavljeni životopisi 24 uvrštenika. Početkom 20. st. piše se i dalje o istaknutim povijes-

nim osobama, i to u obliku biografskog portreta – studija, članaka i eseja, npr. F. Šišić o Vukčiću Hrvatiniću, Vitezoviću, Strossmayeru i dr. Nastaju i mnoge monografije, npr. o Vitezoviću V. Klaića, o F. Markoviću K. Pavletića, o J. Poliću Kamovu V. Čerine, o A. Kačiću Miošiću K. Eterovića, o V. Vidriću V. Lunačeka, o P. Štoosu S. Ortnera, o M. Brašniću J. Matasovića, o F. K. Frankopanu S. Ježića, o A. Starčeviću K. Šegvića, o J. Križaniću V. Jagića, a više autora pisalo je o fra G. Martiću. Posebno mjesto zauzima V. Deželić st., začetnik modernih nacionalnih biografskih izdanja, autor ne samo zapaženih životopisa već i prvoga prijedloga za izdavanje općega nacionalnoga biografskog leksikona te autor 1114 životopisa u *Znamenitim i zaslužnim Hrvatima 925-1925* (1925., urednik E. Laszowski) – svojevrstne enciklopedije sastavljene u povodu tisućugodišnjice hrvatskog kraljevstva.

AUTOBIOGRAFIJA

Među prvim biografijama bilo je i onih koje su pisane u prvom licu. Da se autobiografsko pripovijedanje prakticiralo od davnina, vidi se po autobiografiji hetitskoga vladara Tabarna Hattušilija iz 15. st. prije Krista. A prva dosad poznata hrvatska zapisana riječ glasi: *Ja!* Radi se o početku Bašćanske ploče, koji u većini redakcija glasi:

Ja, u ime Oca i Sina i Svetoga Duha, Ja

A[Z V IME O]TCA I S(I)NA [I S](VE)TAGO DUHA AZ

Ovo *Ja* pripada opatu Držihi, koji u prvom licu tvrdi da je hrvatski kralj Zvonimir darivao crkvi svete Lucije zemljište, za što navodi svjedoke. Drugo *Ja* pripada drugome opatu, Dobrovitu, koji govori također u prvom licu, navodeći da je on sagradio tu crkvu s devetoricom svoje redovničke braće za vrijeme kneza Kosmata. U tome smislu može se reći da hrvatska kultura počinje